

ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากสถานการณ์ COVID-19 : เด็กปฐมวัย The Economic and Social Impacts from the Covid-19 Young Children

วาธินี วงศาโรจน์ และ ภาสกร ดอกจันทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Watinee Wongsaros and Phasakorn Dokchan

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand.

Corresponding Author, E-mail : watinee.won@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากสถานการณ์ COVID – 19 ของครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย และเป็นแนวทางข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือเด็กปฐมวัย เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 เป็นการระบาดใหญ่ (Pandemic) และ มีผลกระทบต่อประชาชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นวัยที่ยังไม่สามารถปรับตัวหรือช่วยเหลือตนเองได้ จึงส่งผลให้ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัยได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างแน่นอน นอกจากนี้เด็กปฐมวัยยังนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติที่จะเติบโตเป็นบุคลากรสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญและการช่วยเหลือครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย โดยต้องมีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมเด็กปฐมวัยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ และด้านพัฒนาการเด็กปฐมวัย ซึ่งการจะนำแนวทางไปปฏิบัติให้สำเร็จได้นั้นเป็นความรับผิดชอบของทุกฝ่ายในสังคมตามกระบวนการทำงานร่วมกัน และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพเด็กปฐมวัย ผ่านระบบและกลไกการบริหารเชิงนโยบายให้สามารถขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ ผ่านกระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการช่วยเหลือสนับสนุนและพัฒนาเด็กปฐมวัยต่อไป

คำสำคัญ: ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม; เด็กปฐมวัย; สถานการณ์ COVID-19

Abstracts

The objective of the academic article was to study the economic and social impact of the COVID-19 situation on families with early childhood children and as a guideline for policy recommendations to agencies involved in helping early childhood. Due to the epidemic situation of COVID-19 is a pandemic and has a huge impact on the people. Especially among early childhood children who are still unable to adjust or help themselves, thus affecting families with early childhood children will certainly suffer economic and social impacts. In addition, early childhood is considered an important resource of the nation to grow into key personnel in the country's further development. Therefore, it is imperative to focus on and support families with early childhood children. Actions must be taken to promote early childhood in various fields, be it economy, livelihood, and early childhood development. In order to implement the guidelines successfully, it is the responsibility of all parties in order to follow the process of working together and the process of exchanging knowledge. Especially the Ministry of Health, Ministry of Education, Ministry of Interior, and the Ministry of Social Development and Human Security in promote the development of early childhood quality through policy management systems and mechanisms were able to drive into practice through the process of making a government action plan to serve as a concrete operational framework in order to obtain useful information.

Keywords: Economic and social impacts; Early childhood children; The situation of COVID-19

บทนำ

สถานการณ์การเกิดโรคระบาด COVID-19 ตั้งแต่ปลายปี 2562 การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ได้ประกาศให้การแพร่ระบาดของ COVID-19 เป็นการระบาดใหญ่ (Pandemic) มีการแพร่กระจายเชื้ออย่างกว้างขวางในหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย ทำให้มีผู้เจ็บป่วยและเสียชีวิตจำนวนมาก (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2564) ซึ่งในปัจจุบันสถานการณ์การระบาด COVID-19 ส่งผลกระทบต่อประชากรทั่วโลกในทุก ๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการดำรงชีวิตของประชาชน ทำให้การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนที่ได้รับผลกระทบในทุกกลุ่มวัยเปลี่ยนแปลงไป (ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ และ ปิยะกมล มหิวรรณ, 2563 : 40-55) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กปฐมวัย ถือว่าเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความต้องการการดูแลเอาใจใส่ เนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ยังต้องพึ่งพาผู้เลี้ยงดูในครอบครัวและถือเป็นวัยเริ่มต้นของชีวิตเป็นช่วงวัยที่พัฒนาการ ด้านต่าง ๆ จะพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและเป็นรากฐานที่สำคัญของช่วงวัยต่อไป เด็กในวัยนี้จึงนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของประเทศ หากเด็กปฐมวัยได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมจะสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ดร.เจมส์ เจ เฮคแมน แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา และนักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลปี พ.ศ. 2542 ซึ่งให้เห็นว่า “การลงทุนพัฒนาเด็ก

ปฐมวัย เป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและให้ผลตอบแทนแก่สังคมที่สุด” พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู หรือผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างเด็กให้เติบโตอย่างสมวัยและมีคุณภาพ

ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัยและครอบครัวที่ส่งผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เช่น ความวิตกกังวลต่อการติดต่อเชื้อ COVID-19 ของเด็กปฐมวัย การเจ็บป่วยที่ต้องเข้ารับการรักษา การต้องหยุดการดำเนินชีวิตช่วงเวลาปกติของเด็กปฐมวัย การถูกจำกัดการออกจากบ้าน ทำให้เด็กปฐมวัยไม่ได้ไปศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียน (องค์การยูนิเซฟ, 2564 : 43) ตามช่วงอายุที่เด็กควรจะได้รับซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กปฐมวัยด้วย ดังนั้น เด็กปฐมวัยจึงมีความสำคัญที่ต้องได้รับการช่วยเหลือเยียวยา มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องจาก เด็กปฐมวัยเป็นบุคคลที่มีความเสี่ยงสูงในการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพราะกลุ่มนี้ยังไม่สามารถดูแลตนเองและป้องกันการติดเชื้อจากความเสี่ยงได้เอง โดยลำพัง และเด็กกลุ่มนี้ยังต้องได้รับการช่วยเหลือเพื่อลดความรุนแรงที่จะได้รับผลกระทบที่จะเกิดต่อไปจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID – 19 เป็นอย่างยิ่ง

บทวิเคราะห์

สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 เกิดผลกระทบในด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก และเกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมายต่อสุขภาพ รวมถึงความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวที่มีกลุ่มเปราะบาง เช่น ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้มีข้อจำกัดในการดำรงชีวิตในสังคม เป็นวัยที่มีความต้องการพึ่งพา และด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้เกิดปัญหาในการดำรงชีพของครอบครัวที่ต้องดูแลกลุ่มเด็กปฐมวัยนี้ แม้ว่าจะมีการช่วยเหลือการเยียวยาจากภาครัฐแล้ว แต่ช่วยได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ซึ่งไม่มีความเพียงพอและยังต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติม เพราะที่ผ่านมาพบว่ามาตรการช่วยเหลือกลุ่มนี้ยังไม่ทั่วถึงและครอบคลุม เพราะจากการสำรวจด้านการเข้าถึงมาตรการเยียวยาของรัฐ สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในสังคมเมืองมีคนจนที่ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากมาตรการของรัฐจำนวนมาก โดยข้อมูลจากการสำรวจพบว่า คนจนเมืองที่ตอบแบบสำรวจ ประมาณร้อยละ 66.67 ไม่ได้ลงทะเบียนรับการช่วยเหลือการเยียวยาจากรัฐร้อยละ 28.99 โดยพบว่ามีสาเหตุมาจากไม่ทราบวิธีการลงทะเบียนรับสิทธิร้อยละ 4.54 และที่ลงทะเบียนในโครงการคนไทยไม่ทิ้งกันของรัฐบาลที่จะให้เงินช่วยเหลือคนละ 5,000 บาทต่อเดือน โดยพบว่ามีจำนวนคนที่ลงทะเบียนไม่สำเร็จร้อยละ 14.60 และเมื่อการได้รับการช่วยเหลือเยียวยาไม่เพียงพอ ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหารายได้ไม่เพียงพอ และนอกจากนี้สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ยังส่งผลให้ประชาชนเกิดการว่างงาน การตกงาน และทำให้ค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ เป็นหนี้ หรือถึงขั้นไม่มีที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น (เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์ และคณะ, 2563) ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจในช่วงสถานการณ์การเกิดโรคระบาด COVID-19 ของคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า คนไร้บ้านมากกว่า

ร้อยละ 40 และยังพบว่าคนไร้บ้านเป็นคนไร้บ้านหน้าใหม่ (New Homeless) ที่มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นจากเดิม ก่อนช่วงสถานการณ์การเกิดโรคระบาด COVID-19 ถึงร้อยละ 20 (การสำรวจคนไร้บ้านในพื้นที่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่, 2563 : 44) ซึ่งผลกระทบเหล่านี้ ยังเป็นสาเหตุ ให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล จากการสำรวจที่ผ่านมาพบว่าเด็กมากกว่า 7 ใน 10 คนในประเทศไทยได้รับผลกระทบทางจิต ทำให้เกิดความเครียดและความวิตกกังวลและส่งผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวในช่วง สถานการณ์การเกิดโรคระบาด COVID-19 ด้วย จากการสำรวจของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว พบว่า สถานการณ์การเกิดโรคระบาด COVID-19 ส่งผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวร้อยละ 4.87 โดยมี สาเหตุมาจากรายได้ไม่เพียงพอ/ไม่มีรายได้ ร้อยละ 64.53 และสาเหตุจากการมีภาระหนี้สินร้อยละ 31.40

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 เกิดผลกระทบต่าง ๆ มากมาย และ การดำเนินงานในช่วงสถานการณ์ ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุน เช่น มาตรการเยียวยาของ กลุ่มเป้าหมายเด็ก โดยกองทุนคุ้มครองเด็ก ให้การสนับสนุนนมผงสำหรับเด็กเล็ก ที่อนุมัติงบประมาณจำนวน 7.7 ล้านบาท เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนเบื้องต้นแก่ครอบครัวที่มีเด็กเล็กที่ประสบปัญหาไม่มีรายได้ ตกงาน และมีการช่วยเหลือในการเตรียมสถานที่รองรับการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ในกรณีที่พ่อ แม่ ผู้ปกครอง หรือ ผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเกิดการติดเชื้อจากโคโรนาไวรัส 2019 (COVID-19) พร้อมมีศูนย์คอยให้คำปรึกษา 77 จังหวัดทั่วประเทศ โดยบ้านพักเด็กและครอบครัวที่ให้คำปรึกษาในด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว และยังมี การเปิดตลาดนัดขายสินค้าออนไลน์ กลุ่มสภาเด็กและเยาวชน ผ่าน Facebook ได้แก่ สภาเด็ก Market Place และตลาดนัดองค์กรชุมชน โดยกลุ่มองค์กร เป็นต้น และเงินช่วยเหลือสวัสดิการจากรัฐ ซึ่งเดิมมี สวัสดิการก่อนสถานการณ์ COVID – 19 แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าไม่ทั่วถึง ที่สำคัญคือก่อน มีสถานการณ์ COVID – 19 ครอบครัวไม่ได้จัดว่ามีฐานะยากจน แต่ด้วยสถานการณ์รายได้ลดลง กลายเป็น ครัวเรือนยากจนใหม่ หากกลุ่มนี้ไม่ได้รับการช่วยเหลือจะส่งผลต่อครอบครัวยากจนจะยิ่งสูงขึ้น จึงมีความ จำเป็นให้การช่วยเหลือเพื่อลดผลกระทบอย่างเร่งด่วนต่อไป

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในปัจจุบันไม่เพียง ส่งผลกระทบเพียงด้านสุขภาพประชาชนเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวหลาย ๆ ครัวเรือนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่มีรายได้น้อยหรือครอบครัวยากจน และที่สำคัญคือครอบครัวที่มี เด็กปฐมวัยอยู่ในครอบครัว เนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ และในสถานการณ์การแพร่ ระบาดของ COVID – 19 นี้ครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับความเดือนร้อนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากรายได้ของ ครอบครัวที่ลดลง และรายจ่ายของครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ดังนี้

1) รายได้ในครอบครัวที่ลดลง เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้สถานประกอบการปิด หรือหยุดดำเนินการ ตลาดนัดปิด ตามมาตรการของรัฐบาลในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพตามปกติได้ จากการสำรวจข้อมูลเด็กปฐมวัยและครอบครัวในชุมชนแออัดของกรมสุขภาพจิต พบว่า ผู้ปกครองหรือผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย หรืออาชีพอิสระที่ต้องพึ่งพารายได้แบบวันต่อวันรายได้ของครอบครัวลดลง หรือขาดรายได้ถึงร้อยละ 95.6% ส่งผลให้เกิดอัตราการว่างงานที่สูงขึ้น

2) รายจ่ายในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย สถานรับเลี้ยงเด็กปิดทำการตามมาตรการการควบคุมการระบาดของรัฐ ดังนั้นครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัยและขาดผู้ดูแลต้องมีการจ้างผู้ดูแลเด็กปฐมวัย เด็กต้องพึ่งครอบครัวมากขึ้น รวมถึงอุปกรณ์สำหรับป้องกัน COVID-19 ในเด็ก เช่น หน้ากากอนามัยสำหรับเด็ก เจลล้างมือ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ นี้ล้วนเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายของครอบครัวทั้งสิ้น

3) จากการสำรวจผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ด้านเศรษฐกิจ (ระบบออนไลน์) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูนิเซฟ ประเทศไทย พบว่า ครอบครัวที่มีเด็กเล็กมีรายได้ลดลงถึงร้อยละ 41 และมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นร้อยละ 13 และนอกจากนี้ ครอบครัวที่มีการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ยังมีหนี้สินเพิ่มขึ้นทั้งในระบบและนอกระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563 : ออนไลน์) จากข้อมูล การสำรวจพบว่า หนี้ในระบบเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.5 นอกระบบเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.6 และจากผลการสำรวจครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัยในอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ยังพบว่า ผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยไม่ได้ประกอบอาชีพ/เป็นแม่บ้าน ร้อยละ 36.7 และครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย ทำให้ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอและเป็นหนี้ร้อยละ 13.3 ซึ่งจากผลการสำรวจยังสอดคล้องกับงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับ UNICEF ประเทศไทยในปี 2020 โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างศึกษาผลกระทบของเด็กนักเรียนและผู้ปกครองในครอบครัวที่มีการย้ายถิ่นในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและพิษณุโลกที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยผลการสำรวจพบว่าผลกระทบที่ผู้ปกครองได้รับจากการระบาดของโรคคือครอบครัวมีรายได้ลดลงร้อยละ 54 มีการกู้ยืมร้อยละ 20 และมีการนำเงินที่เก็บออมไว้ออกมาใช้ร้อยละ 16 และนอกจากนี้ยังพบว่าครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีหนี้สินร้อยละ 88 และครอบครัวที่มีหนี้สินแล้วไม่สามารถชำระหนี้สินได้ถึงร้อยละ 74 อีกด้วย ดังนั้นจากข้อมูลเบื้องต้นจากผลการสำรวจแสดงให้เห็นถึงว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สมาชิกครอบครัวที่มีเด็กเล็กอาศัยอยู่ในครอบครัวได้รับผลกระทบทางรายได้รายจ่าย และหนี้สินของครอบครัวเป็นอย่างมาก ซึ่งนับว่าเป็นผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ของประเทศอย่างมาก

ผลกระทบด้านสังคม

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่งผลกระทบอย่างแพร่หลายทุกกลุ่มวัย เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ได้จึงต้องมีการปฏิบัติตามมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างเคร่งครัด ส่งผลให้สถานที่ต่าง ๆ ต้องปิดการดำเนินการชั่วคราว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย สถานรับเลี้ยงเด็ก ส่งผลให้เด็กปฐมวัยต้องอยู่บ้านกับพ่อแม่มากขึ้น แต่บางครั้งพ่อแม่ต้องประกอบอาชีพ และ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้เลี้ยงดูหลัก โดยข้อมูลจากการสำรวจผลกระทบที่เกิดจากการแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมโรคระบาดภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูนิเซฟ ประเทศไทย พบว่า ครึ่งเรือนประเภต่างได้รับผลกระทบมากกว่าร้อยละ 80 โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคือการเดินทางเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่ยากขึ้น และกลุ่มครัวเรือนที่มีเด็กเล็กจะพบปัญหาผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเด็กเล็ก หรือขาดผู้ดูแลเด็กเล็ก เนื่องจากสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยปิดทำการในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบด้านสังคมในส่วนของความเป็นอยู่ การเลี้ยงดู ด้านพัฒนาการ และด้านโภชนาการของเด็กปฐมวัย ดังนี้

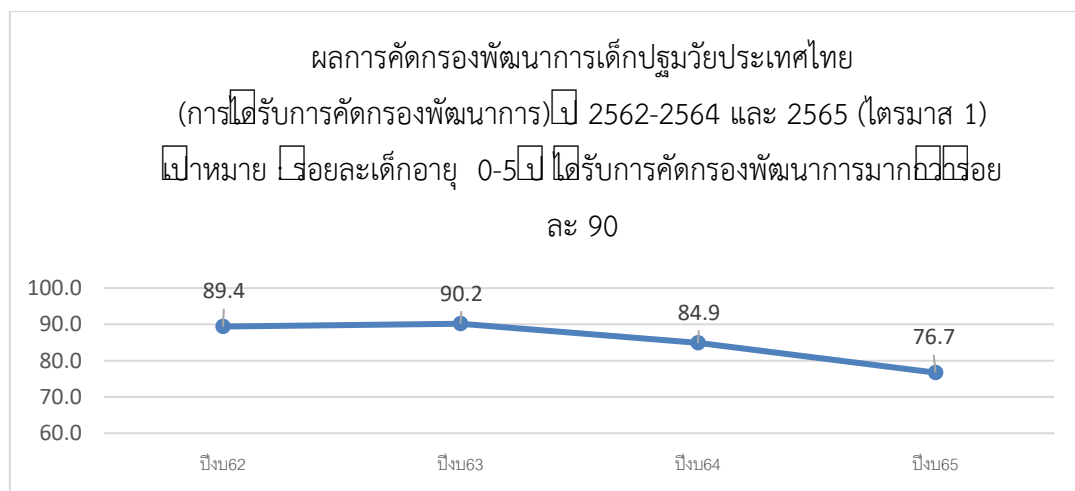
1. ด้านความเป็นอยู่ การเลี้ยงดู

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เด็กปฐมวัยจะขาดการเลี้ยงดูเนื่องจากผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยต้องออกไปทำงานหารายได้ โดยจากเดิมที่ไม่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ช่วงที่ผู้เลี้ยงดูไปทำงานหารายได้ เด็กก็จะอยู่สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยหรือศูนย์รับเลี้ยงเด็ก ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย หรือศูนย์รับเลี้ยงเด็กปิดทำการตามมาตรการการป้องกัน COVID-19 ทำให้การเลี้ยงดูเปลี่ยนไป ซึ่งอาจมีการฝากเลี้ยงกับ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบางครั้งต้องพาเด็กไปทำงานด้วย และสถานที่บางสถานที่ก็อาจไม่เหมาะสมกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มความเสี่ยงอันตรายมากยิ่งขึ้น และเมื่อเด็กไม่ได้ไปสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ส่งผลให้เด็กขาดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ รวมถึงขาดพฤติกรรมทางสังคมด้วย ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย หรือศูนย์รับเลี้ยงเด็กต้องปิดชั่วคราว ทำให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอยู่บ้าน ส่งผลให้เด็กปฐมวัยถูกจำกัดการทำกิจกรรมซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการได้ และนอกจากนี้ยังมีงานวิจัยยืนยันว่า เด็กปฐมวัยนอกจากจะพัฒนาการล่าช้าแล้วบางคนยังมีพฤติกรรมแยกตัวออกจากสังคม และมีความก้าวร้าวอีกด้วย

2. ด้านพัฒนาการ

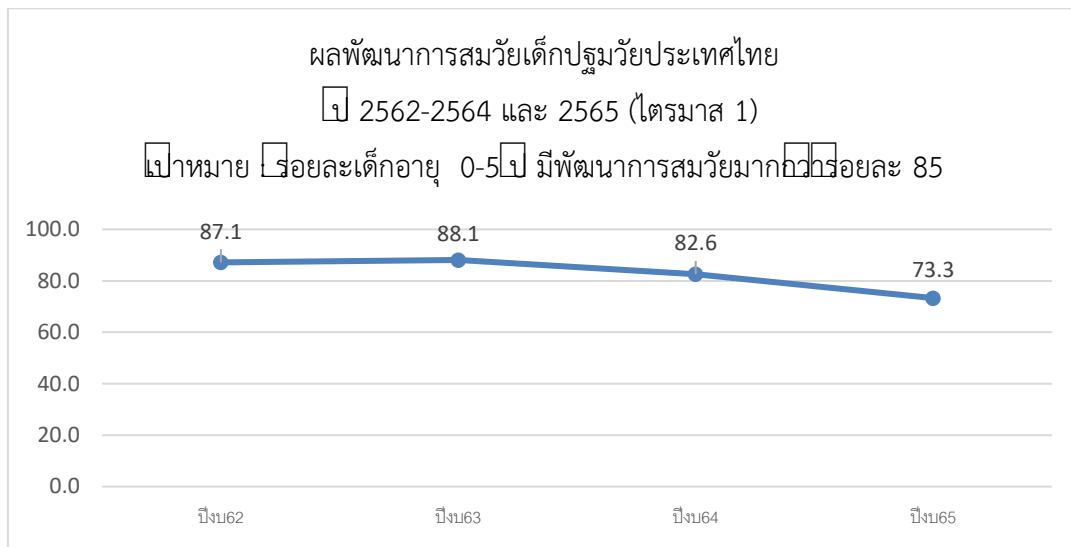
เด็กปฐมวัยจะได้รับการส่งเสริมพัฒนาการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก ผ่านการดูแลเด็กตามกิจวัตรประจำวันด้วยกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยทั้ง 5 ด้าน และมีการเฝ้าระวังพัฒนาการเด็กเป็นประจำทุกเดือนร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ แต่เมื่อเด็กอยู่ที่บ้านเด็กจะขาด

กิจกรรมหรือการเล่นที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการ และด้วยสถานการณ์ COVID-19 ผู้เลี้ยงดูเด็กมีความกลัวว่าลูกหลานจะติด COVID-19 จะไม่ให้ลูกหลานออกไปทำกิจกรรม ทำให้เด็กที่อยู่บ้านอยู่กับโทรศัพท์มือถือโทรทัศน์ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการเด็กปฐมวัย ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2560 พบว่ามีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการเล่นและทำกิจกรรมต่าง ๆ กับเด็ก เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต เป็นต้น ซึ่งพบว่าการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการเล่นและทำกิจกรรมต่าง ๆ กับเด็ก ร้อยละ 67.30 (จินตนา พัฒนพงศ์ธร และวันนิสาห์ แก้วแข็งขัน, 2561 : 52) และนอกจากเด็กขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการแล้วยังขาดการเฝ้าระวังและประเมินพัฒนาการด้วย ซึ่งจากข้อมูล Health Data Center กระทรวงสาธารณสุข ด้านผลการคัดกรองพัฒนาการเด็กปฐมวัยของประเทศไทยในปี 2562-2564 และปี 2565 (ไตรมาสที่ 1) พบว่า เด็กปฐมวัยได้รับการคัดกรองพัฒนาการร้อยละ 89.4, 90.2, 84.9 และ 76.7 ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในช่วงปีที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019) เด็กปฐมวัยได้รับการคัดกรองพัฒนาการมีแนวโน้มลดลง ดังภาพที่ 1 (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2565 : ออนไลน์)

ภาพที่ 1 ผลการคัดกรองพัฒนาการเด็กปฐมวัยประเทศไทย (การได้รับการคัดกรองพัฒนาการ) ปี 2562-2564 และ 2565 (ไตรมาส 1)

นอกจากเด็กปฐมวัยได้รับการคัดกรองพัฒนาการมีแนวโน้มลดลง หมายความว่าหากเด็กที่ไม่ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ ถ้าเด็กมีพัฒนาการล่าช้าก็จะเสียโอกาสในการได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ ส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการล่าช้า ซึ่งจากการศึกษาผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยพบว่าเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการที่สมวัยในปี 2562-2564 และปี 2565 (ไตรมาสที่ 1) ร้อยละ 87.1, 88.1, 82.6 และ 73.3 (ตามลำดับ) ดังภาพที่ 2 (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2565 : ออนไลน์)

ภาพที่ 2 ผลพัฒนาการสมวัยเด็กปฐมวัยประเทศไทย ปี 2562-2564 และ 2565 (ไตรมาส 1)

3. ด้านโภชนาการ

ในสถานการณ์ปกติที่ไม่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019) เด็กปฐมวัยจะอยู่ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โดยเด็กจะได้รับการส่งเสริมโภชนาการและการจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและเหมาะสมกับการเจริญเติบโตสำหรับเด็กตามช่วงวัย (โปรแกรม Thai School Lunch) หรือได้รับตามคู่มือตำราอาหารสำหรับสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ที่มีการคำนวณปริมาณอาหารอย่างเพียงพอและเหมาะสมสำหรับเด็ก และนอกจากการส่งเสริมด้านโภชนาการแล้ว เมื่ออยู่ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย เด็กยังได้รับการเฝ้าระวังการประเมินการเจริญเติบโตและวิเคราะห์ภาวะการเจริญเติบโต เพื่อส่งเสริมโภชนาการและการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมด้วย แต่เมื่อเด็กอยู่ที่บ้านในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019) นั้น ผู้ปกครองหรือผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้ส่งผลให้ไม่มีเวลาในการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย หรือบางครอบครัวต้องนำเด็กปฐมวัยไปฝากเลี้ยงกับญาติ ซึ่งจากรายงานของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยและองค์การยูนิเซฟ (2563 : 3) เรื่องผลกระทบในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019) ต่อครอบครัวกลุ่มเปราะบาง พบว่า ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ส่งผลต่อทุกครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครอบครัวที่อยู่ในภาวะยากจน และภายในครอบครัวมีเด็กเล็ก จะส่งผลให้เด็กกลุ่มนี้ได้รับสารอาหารที่ไม่เพียงพอ และไม่ครบถ้วน (รายงานของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยและองค์การยูนิเซฟ, 2563 : 6) นอกจากนี้ ยังพบว่า ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019) เด็กอยู่ที่บ้านและส่วนใหญ่รับประทานอาหารหลากหลายเมนูมากขึ้น แต่เป็นอาหารสำเร็จรูปจากร้านสะดวกซื้อ เนื่องจากผู้ปกครองหรือผู้เลี้ยงดูไม่มีเวลา ซึ่งอาหารต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อน้ำหนักตัวของเด็กปฐมวัย และส่งผลต่อสุขภาพของเด็ก

ปฐมวัย และจากการรายงานข้อมูลในระบบฐานข้อมูลด้านสุขภาพ (HDC) ถึงผลกระทบด้านโภชนาการในเด็กปฐมวัย พบปัญหาทุพโภชนาการทั้งด้านขาดและเกิน (เตี้ย ผอม อ้วน) เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจถดถอยและเด็กปฐมวัยมีกิจกรรมทางกายที่ลดลง (Physical activity) ลดลง แต่การบริโภคอาหารเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Huebener et al. (2021 : 91-122) ที่ได้ทำการศึกษา Parental well-being in times of Covid-19 in Germany พบว่า วิกฤตในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ส่งผลให้สุขภาวะของผู้ปกครองลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองที่มีเด็กเล็ก และยังมีผลต่อสุขภาวะของเด็กที่อยู่ในครอบครัวอีกด้วย ดังนั้นเพื่อลดผลกระทบด้านโภชนาการในเด็กปฐมวัย ควรมีการส่งเสริมโภชนาการและการจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและเหมาะสมกับการเจริญเติบโต สำหรับเด็กตามช่วงวัย โดยจากการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาและองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ประเทศไทย (2561 : 43) กล่าวว่า เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงสุขภาวะทางกาย คือ เด็กควรรับประทานอาหารหลากหลาย ที่มีประโยชน์ครบ 5 หมู่ และดื่มน้ำอย่างเพียงพอ โดยมีผู้เลี้ยงดูช่วยเหลือแนะนำ ก็จะส่งเสริมด้านโภชนาการให้เด็กปฐมวัยได้อย่างมีคุณภาพ

4. ด้านการบริการด้านสุขภาพ

ผลการสำรวจผลกระทบเกี่ยวกับสถานการณ์จากการระบาดของโรคโควิด-19 ต่อการให้บริการในคลินิกเด็กสุขภาพเด็กดีพบว่าจำนวนผู้มารับบริการลดลงเนื่องจากคลินิกปิดบริการ แต่ภายหลังการเปิดให้บริการแล้ว ผู้ปกครองหรือผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยยังมีความกลัว วิตกกังวล ในการเข้ารับบริการ โดยเฉพาะเด็กที่ต้องมารับวัคซีนและตรวจพัฒนาการตามช่วงวัยตามที่นัดหมายลดลงอย่างชัดเจน และยังมีสาเหตุที่ทำให้ผู้รับบริการลดลง คือมีการปฏิบัติตามมาตรการการป้องกัน COVID-19 การนัดหมายให้มารับบริการความถี่ลดลง เนื่องจากลดความแออัดของผู้รับบริการ การเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการ เช่นเป็นการเยี่ยมบ้าน หรือทาง Online จึงทำให้จำนวนผู้รับบริการลดลง (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย, 2564 : 7)

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นอย่างมาก ในสถานการณ์เช่นนี้จึงต้องมีแนวคิดความปกติใหม่ในทุกกลุ่มวัยทุกครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีกลุ่มเปราะบางมีเด็กปฐมวัยอยู่ในครอบครัว เพราะเด็กปฐมวัยต้องมีการเรียนรู้ พัฒนา และเติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการปรับตัวของครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สู่การดำรงชีวิตรูปแบบวิถีใหม่ New Normal ของครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย นับว่าเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงที่จะส่งผลให้เด็กปฐมวัยเกิดการพัฒนา โดยครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยควรมีการปรับตัว ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น การประกอบอาหารรับประทานเองแทนการซื้ออาหารสำเร็จรูป นอกจากนี้การประกอบอาหารยังทำครั้งเดียวและสามารถรับประทานได้หลายมื้อ นอกจากการลดรายจ่ายแล้ว แต่ไม่มีรายได้เพิ่ม ดังนั้นต้องมีการวางแผนค่าใช้จ่าย ดำรงชีพอย่างประหยัด มีรายได้ อยู่อย่างพอเพียงเพื่อให้สามารถดำรงชีพได้โดยไม่มีหนี้สิน เป็นต้น

2) ด้านสังคม การปฏิบัติตามมาตรการตามหลักอย่างเคร่งครัด โดยมีการเว้นระยะห่างในสังคม ลดการรวมกลุ่มสังสรรค์ ใส่หน้ากากอนามัยเมื่ออยู่ร่วมกัน และบางครอบครัวมีการสลับเวรกันรับประทาน อาหาร เช่น ใส่หน้ากากอนามัยขณะป้อนอาหารเด็กปฐมวัยให้เสร็จสิ้นก่อน หลังจากนั้นผู้ใหญ่ถึงรับประทาน อาหาร มีการล้างมือก่อนหลังรับประทานอาหารหรือมีกิจกรรมต่าง ๆ และที่สำคัญไม่นำเด็กออกไปที่สังคม แออัด เป็นต้น

3) ด้านความเป็นอยู่และการเลี้ยงดู สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยปิด ทำให้การเลี้ยงดูอยู่ที่บ้านจึงมีความจำเป็น ซึ่งทางสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยสามารถ ติดต่อสื่อสารกับผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยทาง online โดยการส่งการบ้าน กิจกรรมการเรียนรู้ หรือให้ผู้เลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยมารับหรือลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน โดยต้องเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและผู้เลี้ยงดู เป็นสำคัญ

4) ด้านพัฒนาการ ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เมื่อเด็ก ปฐมวัยอยู่ที่บ้าน ผู้เลี้ยงดูมีกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการ และมีการประเมินพัฒนาการด้วยคู่มือ DSPM ตาม ช่วงวัย เมื่อพบว่าเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการที่สงสัยว่าล่าช้า มีการจัดกิจกรรมกระตุ้นให้เหมาะสม และพามาตรวจ พัฒนาการที่คลินิกตามวันนัด หรือส่งผลการส่งเสริมพัฒนาการทาง Online เป็นต้น

5) ด้านโภชนาการ มีการส่งเสริมโภชนาการและการจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและ เหมาะสมกับการเจริญเติบโต

6) ด้านการบริการด้านสุขภาพ มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 ของหน่วยบริการ (คลินิกสุขภาพเด็กดี) เพื่อให้ผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยพาเด็กมารับบริการได้ อย่างปลอดภัย

ดังนั้น การดำรงชีวิตรูปแบบวิถีใหม่ New Normal ของครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย เป็นสิ่งสำคัญที่ควร ปฏิบัติในการส่งเสริมคุณภาพเด็กปฐมวัย และสร้างความมั่นคงของครอบครัวผู้ดูแลเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่อง และมีคุณภาพ

สรุป

สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวางและรุนแรงต่อประชาชนทุกกลุ่มทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในครัวเรือนที่มีสมาชิกเป็นกลุ่มเปราะบาง เนื่องจากกลุ่มนี้มีหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตที่ต่ำกว่าประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กปฐมวัยและด้วยสถานการณ์ความรุนแรงของการแพร่ระบาด COVID-19 ที่ยังคงมีอย่างต่อเนื่องยิ่งส่งผลกระทบต่อครอบครัวเด็กปฐมวัยอย่างมาก จึงจำเป็นต้องมีข้อเสนอแนะทางมาตรการเพื่อดูแลประชากรในครอบครัวกลุ่มดังกล่าวให้สามารถดำรงชีวิตได้ถึงแม้จากสถานการณ์ที่ผ่านมาและในปัจจุบันภาครัฐได้มีมาตรการในการเยียวยา ช่วยเหลือ และดูแลครอบครัวประชาชนกลุ่มดังกล่าวแล้วนั้น แต่จากการดำเนินการที่ผ่านมายังพบปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กและครอบครัว ที่ยังส่งผลกระทบทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยผลกระทบในระยะสั้น เช่น ความวิตกกังวลต่อการติดเชื้อ การเจ็บป่วยที่ต้องเข้ารับการรักษาพยาบาล การหยุดให้บริการบางอย่าง เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การถูกจำกัดการออกจากบ้าน ส่วนผลกระทบระยะยาว เช่น การเสียชีวิตจากโรคระบาด การตกงาน และขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลให้เกิดความเครียดในครอบครัว ทำให้ส่งผลกระทบต่อความเสี่ยงต่อความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กปฐมวัยได้จากการศึกษามาข้างต้น ยังพบว่าผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย คือ รายได้ลดลง รายจ่ายเพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่และการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย รวมถึงพัฒนาการ โภชนาการ และด้านการเข้ารับบริการของเด็กปฐมวัยด้วย ซึ่งผลกระทบด้านต่าง ๆ เหล่านี้ ได้รับการแก้ไขที่สามารถทำให้ผ่านสถานการณ์การแพร่ระบาดระบาดของ COVID-19 แต่ยังคงพบปัญหาบางประเด็นที่ต้องมีการดำเนินการช่วยเหลือครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในประเทศโดยรวมต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มาตรการการช่วยเหลือดูแลครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย เช่น นม ถูยั้งชีพ และของใช้ที่จำเป็นสำหรับเด็กปฐมวัยควรมีการช่วยเหลืออย่างทั่วถึง เช่น การสนับสนุนรายได้ สิทธิ ตามทะเบียนของผู้ที่ควรได้รับสิทธิ การเพิ่มเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดรายละ 600 บาทต่อเดือน การให้เงินเยียวยา 1,000 บาทต่อเดือน ให้ครอบครัวที่มีกลุ่มเด็กปฐมวัย โดยควรมีการจัดสรรเงินเพิ่มเติมให้กลุ่มเป้าหมายโดยตรง
2. มาตรการเสริมเป็นการเฉพาะ เช่น หน่วยการให้บริการวัคซีนถึงที่ การสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การให้นมผงเด็กเล็กสำหรับครอบครัวที่ไม่มีรายได้ ตกงาน รวมถึงการจัดบริการที่พัก ฝึกอาชีพ การจัดตั้งตลาดนัดองค์กรชุมชน และการจัดเตรียมบ้านพักชั่วคราวสำหรับคนไร้บ้าน โดยเฉพาะสำหรับครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัยและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับรายจ่ายของรัฐบาลที่สามารถใช้ในการลดค่าครองชีพได้

3. มาตรการด้านการศึกษาศึกษาของเด็กปฐมวัย ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย ควรได้รับการสนับสนุนให้สามารถเรียนทางออนไลน์ได้อย่างมีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนอุปกรณ์ที่ขาดแคลน การให้ความรู้ผู้ปกครองในการช่วยเหลือการเรียนออนไลน์ อาจมีการปรับวิธีการ เวลา ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย. (2564). รายงานการสำรวจการประเมินผลกระทบเบื้องต้นของสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ในประเทศไทยต่อการให้บริการในคลินิกฝากครรภ์ (ANC) และคลินิกเด็กสุขภาพดี (WCC). ฉบับเดือนสิงหาคม 2564.
- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2565). รายงานการใช้บริการสาธารณสุข โปรแกรม Health Data Center. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา: https://hdcservice.moph.go.th/hdc/main/index_pk.php.
- จินตนา พัฒนพงศ์ธร และ วันนิสาห์ แก้วแข็งขัน. (2561). รายงานการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการเด็กปฐมวัยไทย ครั้งที่ 6 พ.ศ.2560. นนทบุรี : กลุ่มสนับสนุนวิชาการและการวิจัย สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ และ ปิยะกมล มหิวรรณ. (2563). การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคมของประชาชน และ การป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). วารสารมหาจุฬานาคธรรน. 7 (9), 40-55.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา และคณะ. การสำรวจคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเดือน กรกฎาคมถึงสิงหาคม 2563.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยและองค์การยูนิเซฟ. (2563). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อครอบครัวเปราะบาง. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). โครงการสำรวจผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา: <http://ittdashboard.nso.go.th/covid19survey.php>
- องค์การยูนิเซฟ. (2564). รายงานรวบรวมผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการระบาดโรคโควิด-19 ต่อเด็กและเยาวชนในประเทศไทย. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- Huebener, M., Waights, S., Spiess, C. K., Siegel, N. A., & Wagner, G. G. (2021). Parental well-being in times of Covid-19 in Germany. Rev Econ Household, 19, 91-122. <https://doi.org/10.1007/s11150-020-09529-4>